

СТАН СЛОВНИКОВИХ ВИДАНЬ У СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У статті визначено специфіку випуску довідкової літератури, зокрема лінгвістичних словників; виокремлено особливості розвитку видання лінгвістичних словників на сучасному етапі. Досліджено асортимент книжкової продукції, представленої в електронних бібліотечних системах, на основі кількісних та якісних характеристик.

Ключові слова: словникове видання, цільове призначення, електронні бібліотечні системи, характер інформації.

I. Вступ

Завжди було зрозуміло, що стисла інформація довідкового характеру з можливістю швидкого її пошуку необхідна, а отже, книги, навіть при мінімальних тиражах, виходитимуть. Настає період переоцінки ролі спеціальної книги в суспільстві, все виразніше проглядає серйозна конкуренція з боку інших носіїв інформації. Розширюється можливість отримання інформації не тільки з друкованих джерел (книги та журнали), а й через електронні форми інформації в банках і базах даних.

У ситуації жорсткої конкуренції книги з іншими інформаційними джерелами звернення до аналізу діяльності спеціалізованих видавництв досліджуваного профілю видається актуальним. З одного боку, є потреба в спеціальній літературі, з іншого – вимоги до неї є настільки високими, що найчастіше вона не може витримати конкуренції з Інтернетом. Успішно функціонувати в такій ситуації дуже складно, важливо вміти налагодити свою діяльність з урахуванням ситуації, що склалася. Видавництва повинні стати центром розробки ідей і джерелом пошуку форм для їх матеріалізації у вигляді різних інформаційних продуктів, а також мають бути місцем відбору, класифікації, оформлення та розповсюдження інформації, можливо, незалежно від форми (друкована чи цифрова), в якій представлятиметься готовий "інтелектуальний" продукт.

Процеси, що відбуваються, помітно впливають на все інформаційне поле фахівців. Одним з найважливіших напрямів роботи сфери книжкової справи на сьогодні є вивчення цих змін і процесів, а також їх впливу, надалі – організація діяльності з урахуванням отриманих результатів.

Теорію та сучасний стан словникової інформації розглядали: В. П. Берков, В. Г. Гак, А. С. Герд, С. В. Гриньов, О. М. Демська, В. В. Дубічинський, Ю. М. Караулов, І. С. Кудашев, В. М. Лейчик, Ю. Н. Марчук, В. В. Мор-

ковкін, В. Д. Табанакова, О. О. Тараненко, Л. В. Щерба, І. Малкієл, Р. Хартман та ін.; питання із загальних проблем теорії та практики укладання лінгвістичних словників, використання комп'ютерних технологій у галузі створення словникових видань, ролі інформаційних систем висвітлені С. Г. Антоною, Е. С. Ліхтенштейном, Н. М. Сікорським, Н. М. Урною. Праці А. А. Александрова, В. П. Андріанова, І. Є. Баренбаума, А. А. Беловіцкої, Е. П. Гаврилова, А. Ю. Гріханова, Е. В. Гольцевої, В. І. Іваницького, Л. М. Козлової, Ф. А. Кузіна, Н. П. Лаврова, Ю. Ф. Майсурадзе, А. Е. Мільчина, М. А. Морозовського, Г. Н. Швецової-Водки присвячені загальним проблемам книгознавства та типології видань.

II. Постановка завдання

Мета статті - розглянути сучасний стан словникових видань; дослідити їх специфіку випуску в Україні.

III. Результати

Для споживачів будь-якої галузі в умовах сучасної інформаційно-комунікативної суспільної системи існує безліч каналів отримання необхідної для роботи й навчання інформації. Роль різних інформативних каналів неоднакова та залежить від їх здатності швидко забезпечити фахівця якомога повнішими відомостями з потрібної теми. Порівняно новим для України є електронний канал комунікації [1].

До традиційних каналів отримання інформації належать книжкові видання. Нашого подальшого розгляду потребують видання, які за цільовим призначенням належать до групи довідкових видань. За типом інформації вони охоплюють два основні рівні: поточний і фундаментальний (крім оперативного) [7].

Незважаючи на активний розвиток інших каналів отримання інформації, типологічний склад довідкових видань близький до традиційної книгознавчої типології. Конкуренція з іншими носіями не справляє особливого впливу на ширину видового діапазону довідкових книг, до якої традиційно входять ен-

циклопедії, словники різних типів та довідники. Практично всі типи представлені на сучасному книжковому ринку. Відповідно до

статистичних даних друку України, маємо такий розподіл довідкових видань за роками (табл. 1).

Таблиця 1

Випуск книг і брошур за цільовим призначенням [2]

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р., 1 півріччя
Кількість видань, друк. од	705	610	500	436	160
Тираж, тис. пр.	1 721,1	1 439,7	1 415,2	665,1	323,2

Аналіз табл. 1 свідчить про стійку тенденцію до скорочення як кількості назв, так і кількості тиражів довідкових видань.

Якщо говорити про словникові видання, то в кількісному плані переважають перекладні загальномовні та термінологічні словники [6].

Сьогодні, на відміну від ситуації десятирічної давнини, типологія лінгвістичних словників має чітко сформовану тенденцію до стабілізації й очищення. Це дуже позитивно позначається на якісному рівні довідкової книги як джерела інформації.

На сучасному українському словниковому ринку спостерігається тенденція щодо відсутності ознак зародження монополізації на видавничому ринку.

На ринку присутні як комерційні видавництва, що випускають словникові видання, так і видавничі підрозділи ВНЗ, а також науково-дослідні установи. Видавництва навчальних закладів випускають загалом словники для студентів, а діяльність науково-дослідних установ на загальному книжковому ринку відображена слабо, оскільки, володіючи малими фінансовими можливостями, разом з вузькою тематикою випуску літератури ці організації забезпечують своїми книгами тільки локальний ринок.

Основними проблемами випуску такої літератури є: вибірковість попиту, низька платоспроможність потенційних споживачів, а також недостатня професійна підготовленість власників приватних видавничих структур.

Словникове видання сьогодні – це твір друку, “упорядкованого переліку мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними” [3].

У свою чергу, для словникових видань загалом характерні:

- практична спрямованість;
- порівняно швидке старіння;
- широта охоплення проблем.

Основна соціально-комунікативна функція словника – кумулятивна – накопичує найбільш достовірну й доцільно структуровану теоретичну та фактологічну інформацію. Функція реалізується в словникових виданнях. Ця функція видається “змінною величиною”, що постійно розвивається в часі й просторі, від якої залежні та з якою

пов’язані інші функції, що виявляють себе в окремих видах словників (теоретична, освітня, виробнича тощо).

Дослідження специфіки випуску словникових видань відбувалося на основі аналізу електронних бібліотечних систем.

Нами розглянуто деякі представлені в Інтернеті електронні бібліотечні системи (далі – ЕБС), які мають розділ “Словники”. Усі підрахунки проведено впродовж червня – липня 2016 р.

Електронні бібліотечні системи, використані в дослідженні, було відібрано за такими критеріями:

- 1) автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів;
- 2) підтримка окремого веб-сайта;
- 3) наявність засобів лінгвістичного забезпечення електронних каталогів на рівні:
 - ДСТУ ГОСТ 7.1–2006. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання;
 - УДК;
 - ББК;
 - ключові слова;
 - тематичні рубрики;
- 4) підтримання електронної бібліотеки (у локальній мережі або авторизований мережевий доступ).

З огляду на вищесказане, вибірку дослідження становлять такі ЕБС:

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського як найбільша бібліотека України, головний науково-інформаційний центр держави, що входить до десяти найбільших національних бібліотек світу (далі – НБУ) [9].
2. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (далі – ЛННБ), що відображає забезпечення інформаційним контентом західних областей країни [8].
3. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. М. Горького – для відображення рівня поширення контенту словникових видань на рівні Запорізької області (далі – ЗОУНБ) [4].

Відбір контенту ЕБС для дослідження. З усього контенту ЕБС проаналізовано тільки книги. В ЕБС розглядали тільки запит “словник”.

Загальна кількість документів ЕБС містить запит “словник”:

- для НБУ – 3226 документів;

- для ЛННБ – 2988 документів;
- для ЗОУНБ – 837 документів.

Характеристика обраної вибірки. Масив документів, що міститься в обраному розділі ЕБС, проаналізовано за такими показниками:

- хронологічне охоплення;
- типо-видовий склад документів (характер інформації).

При підрахунку томи з багатотомника вважали окремими книжками, різні видання однієї книги також вважали окремо (зважаючи на складність виявлення таких “дублів”).

Хронологічні межі вибірки: 2012 р. – 1 півріччя 2016 р. Як видно з рис. 1, найбільше книг за останні 5 років в ЕБС НБУ. Ця система володіє максимальним контентом і за

останні 5 років (3226 видань), а отже, найбільш повно відображає загальну картину випуску словникових видань. Наступною за загальною кількістю книг за останні 5 років є ЛННБ. Причому за останні 5 років кількість документів в обох системах приблизно однакова (3226 і 2988 відповідно). ЕБС ЗОУНБ містить менше ніж 100 документів за останні 5 років і орієнтована на інші предметні галузі, тому далі детально характеризувати її контент ми не будемо, однак у загальних діаграмах і таблицях вона присутня й може бути порівняна з іншими ЕБС.

Наскільки регулярно потрапляє контент до системи електронних бібліотек, можна судити з його розподілу за роками (рис. 2-4).

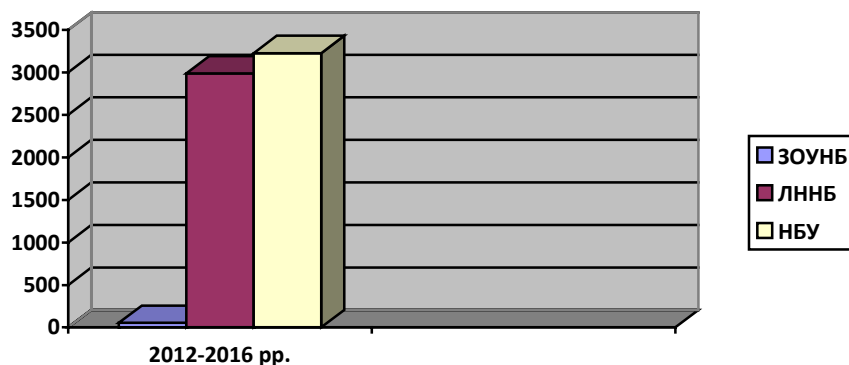

Рис. 1. Розподіл контенту за хронологією

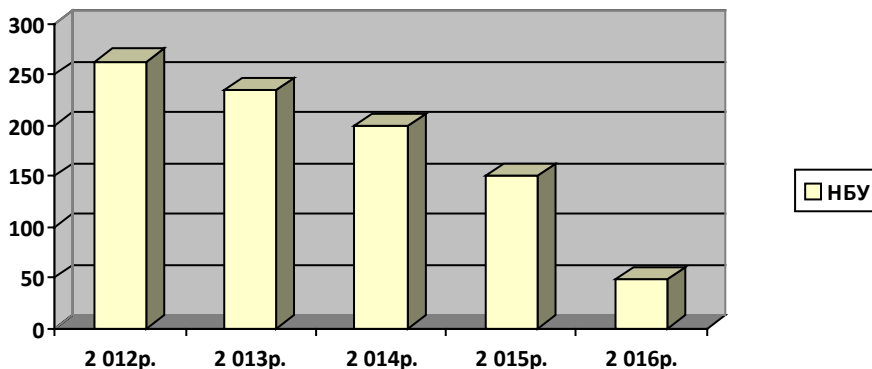

Рис. 2. Розподіл контенту за роками в ЕБС НБУ

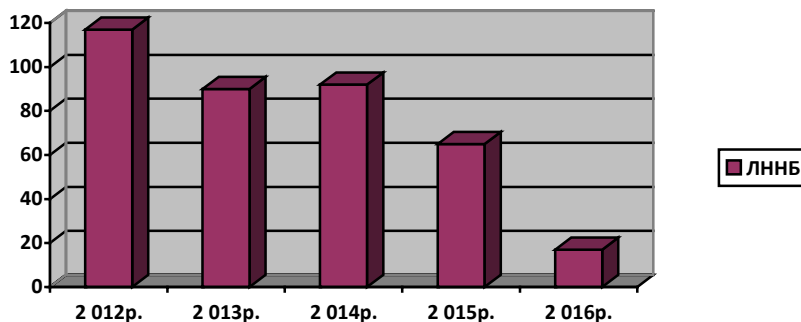

Рис. 3. Розподіл контенту за роками в ЕБС ЛННБ

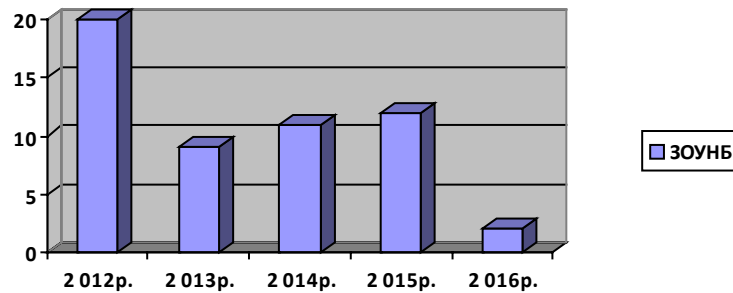

Рис. 4. Розподіл контенту за роками в ЕБС ЗОУНБ

Ще не закінчився 2016 р і, швидше за все, до навчального року в усіх системах ще з'являться книги за цей рік. А ось "провал" за 2015 р. відносно 2012 р. становить у відсотковому еквіваленті 57% для НБУ та 55% для ЛННБ відповідно. Цей показник одно-

значно свідчить про різке скорочення більше ніж у половину випуску словників на видавничому ринку.

Дані діаграм з розподілу словникового контенту за 2012–2016 рр. зведено в табл. 2.

Таблиця 2

Хронологічне охоплення словникового контенту за 2012–2016 рр.

№ з/п	ЕБС	Роки					Усього
		2012	2013	2014	2015	2016	
1	НБУ	263	234	199	150	48	894
2	ЛННБ	117	90	92	65	17	381
3	ЗОУНБ	20	9	11	12	2	54

Порівняння виду видань за характером інформації. Більшість ЕБС не дає можливості легко й точно відібрати документи відповідно до характеру поданої в них інформації. У всіх системах словникові видання виділені найчастіше без деталізації. Пошук документів за видом видань в окремих системах можна охарактеризувати таким чином.

Для ЕБС НБУ типи словникових видань представлені в розширеному пошуку, де є фільтр за видом документа, що відображає форму видання (книга, стандарт, дисертація, компакт-диск тощо), за характером представленої у виданні інформації фільтра немає.

Натомість у пошуку за рубрикаторм НБУ можна віднайти різні типи словників. Враховуючи вищевикладене, для отримання достовірної інформації про вид видань за характером інформації розділи ЕБС прогля-

дали за рубрикаторм. Пошук виду видання за характером інформації в межах рубрикатора здійснювався за ключовими словами. Загальна кількість рубрик становить 61 тип. Розгалужена структура рубрикатора дала можливість уточнити тематику найбільших за обсягом запитів. Так, у рубрикаторі НБУ виділено такі поля для пошуку (у дужках подано код рубрики):

1. Багатомовні словники (Ш12-4).
2. Орфографічні словники (Ш141.14-418).
3. Тлумачні словники (Ш141.14-420).
4. Словники іншомовних слів (Ш141.14-423).
5. Перекладні словники (Ш141.14-430).
6. Фразеологічні та ідіоматичні словники (Ш141.14-433).
7. Словники власних імен (Ш141.14-424).

У табл. 3 зведено результати наших підрахунків.

Таблиця 3

Розподіл словникових видань ЕБС НБУ за характером інформації

ЕБС	Тип словника за рубрикаторм НБУ						
	Перекладні словники	Багатомовні словники	Орфографічні словники	Тлумачні словники	Словники іншомовних слів	Фразеологічні та ідіоматичні	Словники власних імен
НБУ	570	349	129	133	39	89	72

Як видно з табл 3, в ЕБС НБУ найбільшу категорію становлять перекладні словники. В ЕБС також велика кількість видань потрапила до категорії "Багатомовні словники", що охоплює як перекладний тип словника [10], так і тлумачний [5]. Потрібно зазначити, що в усіх системах наявна велика кількість галузевих термінологічних словників.

IV. Висновки

Сучасний стан словникових видань розглянуто на прикладі електронних бібліотечних

систем: Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Львівської національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка, Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького.

Дослідження специфіки випуску на видавничому ринку України лінгвістичних словників свідчить про різке скорочення їх випуску більше ніж у половину. Словникові видання втрачають свої позиції в інформаційному просторі, тому видавництвам для цьо-

го необхідно переглянути ставлення до ситуації конкуренції друкованих та електронних носіїв інформації.

Порівняння виду видань за характером інформації досліджено на прикладі рубрикуатора НБУ, де першість за типом словникових видань посідають перекладні словники.

Таким чином, комунікаційне поле словникового видання має бути побудоване на принципах чіткої орієнтації на певну цільову аудиторію, а вибір цільових інформаційних систем повинен бути пов'язаний з орієнтацією на певні категорії споживачів інформації.

Список використаної літератури

1. Водозазька С. Інноваційні особливості розвитку видавничого ринку Німеччини [Електронний ресурс] / С. Водозазька // Social-science Освіта регіону: політологія психологія комунікації. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/821>.
2. Державна наукова установа “Книжкова палата України імені Івана Федорова” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_.html.
3. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. чинний від 01.01.1996 р. – Київ: Держстандарт України, 1995. – 47 с.
4. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zou-nb.zp.ua/>.
5. Іваницький Р. В. П'ятимовний тлумачний словник з інформатики / Р. В. Іваницький, Т. Р. Кияк. – Київ, 1995. – 372 с.
6. Ізборник [Електронний ресурс] / укл. О. О. Тараненко. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um38.htm>.
7. Інформаційні технології у бібліотеках України: матеріали дослідж. [Електронний ресурс] / авт.-уклад. О. Бруй; наук. ред. Я. Сошинська; макет. Ю. Смольянова; Нац. наук. мед. б-ка України, Укр. бібл. асоц. – Київ, 2014. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – 87 с.
8. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sl.lviv.ua/>.
9. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/#>.
10. Русско-украинско-арабско-персидский словарь / Д. А. Шабалова [и др.]; Киевская медицинская академия последипломного образования им. П. Л. Шупика. – Киев: Академперіодика, 2001. – 39 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016.

Кремповая Л. А. Состояние словарных изданий в социально-коммуникативном пространстве Украины

В статье определена специфика выпуска справочной литературы, в частности лингвистических словарей; выделены особенности развития издания лингвистических словарей на современном этапе. Исследован ассортимент книжной продукции, представленной в электронных библиотечных системах, на основе количественных и качественных характеристик.

Ключевые слова: *словарное издание, целевое назначение, электронные библиотечные системы, характер информации.*

Krempova L. Status Dictionary Publications in the Social-Communicative Space of Ukraine

Basic social and communicative function – cumulative. It collects accurate theoretical and factual information. The function is implemented in the dictionary. The dictionary publication today – a work print a list of linguistic units (words, phrases, terms, names, symbols) with additions reference data.

Analysis of the distribution of reference books shows a strong tendency to reduce the number of titles and circulation. Research the specific issue of vocabulary books was based on an analysis of the electronic library: National Library of Ukraine Vernadsky; Lviv National Scientific Library of Ukraine Stefanik; Zaporizhzhya Regional Universal Scientific Library Gorky.

An array of documents analyzed by the following criteria: chronological coverage; Tipo-species composition document (character information).

Distribution of content held over the years. By 2015, relative to 2012 distribution is 57% and 55%, respectively. This figure indicates a reduction in production dictionaries for the publishing market.

Comparison type of media information on the nature investigated by the example rubricator electronic library systems. The nature of the information category is the largest translation dictionaries.

Field Communication vocabulary edition should be built on the principles of a clear focus on a specific target audience. The choice of target information systems should be linked with a focus on the category of consumer information.

Thus, the article identified the specific issue of reference books, including language dictionaries; singled out especially the development of linguistic dictionaries publication today. Investigated range of books submitted in electronic library systems, based on quantitative and qualitative characteristics.

Key words: *dictionary publication, the purpose of the electronic library systems, the nature of the information.*